

FIBULE ROMANE DE PE VALEA TÂRNAVEI MICI

OANA TUTILĂ

Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

oanatulila@yahoo.com

IOAN ALEXANDRU BĂRBAT

Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

ioan_alexandru_barbat@yahoo.com

Cuvinte cheie: fibule, Lunca Târnavei, Dacia, epocă romană

Keywords: brooches, Lunca Târnavei, Dacia, Roman Age

Piesele analizate în nota de față au fost descoperite întâmplător, pe raza satului Lunca Târnavei, comuna Șona, jud. Alba. Cele șase fibule romane din bronz aparțin tipurilor puternic profilat (Cociș 8) și cu genunchi (Cociș 19). Acest gen de fibule sunt des întâlnite în peisajul Daciei romane, fiind datate pe tot parcursul secolului al II-lea.

Cercetarea arheologică de perioadă romană a culoarului inferior al Târnavei Mici nu a cunoscut aproape nici un progres față de anii '80 ai secolului trecut, când arheologul albaiulian Mihai Blăjan repertoria câteva puncte de interes în această zonă (Lunca Târnavei, Petrisat, Sâncel, Sânmiclăuș, Șona, Valea Sasului)¹. La acestea se adaugă alte trei descoperiri întâmplătoare semnalate la Iclod², Bălcaciu³ și Veseuș⁴.

Sondajele, dar mai ales periegezele din perioada 1968-1983, au contribuit la completarea unor goluri semnificative pe harta arheologică a zonei⁵. La Petrisat (Blaj)⁶, Sâncel⁷, Șona⁸, Valea Sasului (com. Șona)⁹ și Bălcaciu (com. Jidvei)¹⁰ a fost identificat câte un punct cu material de epocă romană, reprezentat în special prin fragmente ceramice sau monede. Descoperirea la Sânmiclăuș (com. Șona) a unui altar votiv dedicat lui Iupiter a dus la aprofundarea cercetării, prin săparea unei construcții romane cu ziduri din piatră¹¹. Clădirea a fost pusă în legătură cu o așezare rurală din apropiere, de pe malul drept al Târnavei Mici, și care se întinde pe o suprafață de aproximativ 0,5 ha¹².

În arealul localității Lunca Târnavei (com. Șona)¹³ (Pl. I/1) au fost reperate două zone¹⁴ de interes arheologic, bogate și în descoperiri de epocă romană: *Șipot*¹⁵ și

¹ Blăjan 1989, p. 285, fig. 1.

² Moga, Ciugudean 1995, p. 108.

³ Moga, Ciugudean 1995, p. 53.

⁴ Moga, Ciugudean 1995, p. 205.

⁵ Blăjan 1989, p. 283.

⁶ Blăjan 1989, p. 307.

⁷ Blăjan 1989, p. 307, 309.

⁸ Blăjan 1989, p. 311.

⁹ Chirilă, Blăjan 1988, p. 193, cat. nr. 31, 32; Blăjan 1989, p. 317.

¹⁰ Moga, Ciugudean 1995, p. 53.

¹¹ Blăjan 1989, p. 309-310.

¹² Blăjan 1989, p. 310.

¹³ Ca urmare a cercetărilor arheologice de teren sau datorită descoperirilor întâmplătoare întreprinse pe raza satului de către învățătorul Ioan Horșia și studentul de la acea vreme, Ioan Ilie Bărbat, după anii '70 ai secolului trecut, o serie de artefacte ajung să fie cunoscute și menționate în literatura arheologică

*La Borcioaie*¹⁶ (Pl. I/2-3). Piesele de aici sunt mult mai numeroase și diversificate. Repertoriul ceramic, atât cât poate fi stabilit pe baza fragmentelor, este variat (chiupuri, oale de diferite dimensiuni, căni, castroane, boluri, străchini, farfurii, capace)¹⁷. Apar monede din bronz și argint emise în perioada provinciei¹⁸, precum și materiale de construcție în cantitate mare¹⁹. Disponibilitatea descoperirilor în teren indică fie două așezări romane învecinate la Lunca Târnavei²⁰, fie, mai credibil, una singură de mari dimensiuni, cu necropola sa²¹ (Pl. I/2).

Rezultatele periegezelor desfășurate pe raza satului Lunca Târnavei și împrejurimi, în perioada 1997-2005, au fost prezentate doar parțial, într-un articol publicat cu un deceniu în urmă²², reconfirmând locuirea intensă de epocă romană de aici.

În marginea de sud-est a localității, în situl *La Borcioaie*, au fost semnalate mai multe categorii de materiale arheologice care, din punct de vedere cronologic, acoperă o secvență îndelungată (de la neolitic la perioada postromană), dintre acestea remarcându-se și șase fibule care prin atributele tipologice aparțin epocii romane²³. Câteva dintre obiectele în cauză au fost descoperite mai ales după arăturile de primăvară sau toamnă, una dintre piese fiind identificată într-o grădină din vecinătatea punctului arheologic. De altfel, M. Blăjan menționa, printre descoperirile de la Lunca Târnavei, și un fragment de fibulă din bronz, despre care nu dădea nici un fel de alte date²⁴.

Fibule puternic profilate

Cinci piese din lotul prezentat aici fac parte din categoria fibulelor puternic profilate, aparținând mai multor variante ale acesteia: Cociș 8a2b1 (cat. nr. 1-2), Cociș 8a8b2b (cat. nr. 3-4) și Cociș 8b2a1 (cat. nr. 5).

Deși sunt întâlnite pe tot limesul nordic, zona de maximă concentrare a acestor subtipuri o constituie provinciile Noricum, Pannonia, Moesia și Dacia (mai cu seamă Dacia Superior)²⁵. Fibulele de acest tip au fost utilizate, în Dacia, în primele trei sferturi ale secolului al II-lea²⁶, la sudul Dunării fiind la modă în secolul anterior²⁷.

de specialitate de către Mihai Blăjan, majoritatea provenind de pe terasele I și a II-a aflate deasupra luncii râului Târnavă Mică, pe partea stângă a acestui curs de apă, din punctele *Șipot* și *La Borcioaie*.

¹⁴ În monografia localității sunt semnalate descoperiri sporadice și în alte puncte, aflate însă în imediata apropiere a celor două sectoare menționate, fiind cel mai probabil în directă conexiune cu acestea. Horșia *et al.* 2006, p. 95-96.

¹⁵ Stoicovici, Blăjan 1979, p. 107; Blăjan 1989, p. 296-297; Moga, Ciugudean 1995, p. 121, nr. 108; Popa 2002, p. 114; Horșia *et al.* 2006, p. 96; Bărbat 2009, p. 46.

¹⁶ Chirilă, Blăjan 1988, p. 192, cat. nr. 11-15; Blăjan 1989, p. 296-7; Moga, Ciugudean 1995, p. 121, nr. 108; Popa 2002, p. 114; Horșia *et al.* 2006, p. 93, 95-96; Gudea 2008, p. 93; Bărbat 2009, p. 47.

¹⁷ Blăjan 1989, p. 297.

¹⁸ Chirilă, Blăjan 1988, p. 192, cat. nr. 11-15; Blăjan 1989, p. 297; Bărbat 2009, p. 46-47.

¹⁹ Blăjan 1989, p. 297.

²⁰ Blăjan 1989, p. 297.

²¹ Popa 2002, p. 114.

²² Bărbat 2005, p. 13-18, pl. I-X.

²³ Bărbat 2005, p. 13-18.

²⁴ Blăjan 1989, p. 297.

²⁵ Bojović 1983, p. 33-37; Cociș 2004, p. 50, 57 și 65; Genčeva 2004, p. 99-100; Petković 2007, p. 81-83.

²⁶ Cociș 2004, p. 51, 56 și 66.

²⁷ Genčeva 2004, p. 99.

Raportat la cronologia acestor fibule din Dacia, piesele nr. 1-2 (**Pl. II/1-2**) sunt datate de la începutul provinciei până la începutul domniei lui Antoninus Pius²⁸, în timp ce fibulele nr. 3-5 (**Pl. II/3-5**) sunt utilizate până la Marcus Aurelius²⁹.

Fibule cu genunchi

Un singur exemplar din acest lot (cat. nr. 6), în fapt un mic fragment nedecorat din corpul fibulei și capul semicircular, aparține categoriei de fibule cu genunchi, tipul Cociș 19, probabil subvarianta 19a1b1b (**Pl. II/6**).

Acest tip de piese (19a1) se pare că își are originea în Noricum și modelul din care a rezultat trebuie să fi fost fibulele puternic profilate³⁰. Au fost difuzate mai ales în provinciile germane și dunărene, unde sunt întâlnite pe tot parcursul secolului al II-lea și în prima jumătate a celui următor³¹. În Dacia este unul dintre cele mai populare tipuri de fibule, încă de la începutul provinciei și până în al treilea sfert al secolului al II-lea³².

Lotul de piese de la Lunca Târnavei prezentat aici, deși extrem de mic, se încadrează în contextul general al utilizării fibulelor în Dacia secolului al II-lea. De pildă, relevant este cazul așezării romane de la Micăsasa, aflată în apropierea zonei cercetate de noi, unde din 83 de fibule publicate în 1995, cele puternic profilate și tipul cu genunchi reprezentau împreună 57 de procente³³.

Poate nu întâmplător au fost descoperite și pe valea Târnavei Mici fibule din categoriile cele mai populare în epocă, însă, fiind vorba de cercetări de teren, în urma cărora au rezultat piese descoperite fără contexte arheologice lămuritoare, dar mai ales în număr redus, nu ne putem hazarda să tragem altfel de concluzii.

ANEXĂ

Catalogul descoperirilor

1. Fibulă puternic profilată – Cociș 8a2b1 (**Pl. II/1**); bronz; fragment; L = 2,5 cm; se păstrează o parte din corpul rombic, fațetat, și cea mai mare parte din resortul bilateral (6 spire); Lunca Târnavei; MCDR; fni; inedită.
2. Fibulă puternic profilată – probabil Cociș 8a2b1 (**Pl. II/2**); bronz; L = 1,9 cm; se păstrează o parte din portagrafa dreptunghiulară (tip 7), nodozitatea cu care se finalizează corpul și piciorul lis, care se termină într-un buton; Lunca Târnavei; MCDR; fni; inedită.
3. Fibulă puternic profilată – Cociș 8a8b2b (**Pl. II/4**); bronz; L = 1,9 cm; se păstrează o parte din corp, resortul format din 8 spire și acul; Lunca Târnavei – *La Borcioaie*; MCDR; fni; inedită.
4. Fibulă puternic profilată – Cociș 8a8b2b (**Pl. II/3**); bronz; L = 1,4 cm; se păstrează o parte din corpul mic, romboidal și fațetat; Lunca Târnavei; MCDR; fni; inedită.

²⁸ Cociș 2004, p. 51.

²⁹ Cociș 2004, p. 56, 65.

³⁰ Cociș 2004, p. 89.

³¹ De pildă, pentru provinciile Moesia Inferior și Superior și Pannonia Inferior a se vedea Redžić 2007, p. 33; Petković 2007, p. 132; Genčeva 2004, p. 108.

³² Cociș 2004, p. 90.

³³ Mitrofan, Cociș 1995, p. 432-436.

5. Fibulă puternic profilată – Cociș 8b2a1 (**Pl. II/5**); bronz; L = 2,5 cm; se păstrează portagrafa mare și dreptunghiulară (de tip 4), și puțin din piciorul cu nervură centrală, decorat cu incizii în formă de dinți de lup, care se termină cu buton discoidal și proeminent; Lunca Târnavei; MCDR; fni; inedită.
6. Fibulă cu genunchi – Cociș 19a1b1b (**Pl. II/6**); bronz; L = 1,5 cm; se păstrează o parte din corp și capul semicircular; Lunca Târnavei; MCDR; fni; inedită.

Bibliografie

- Bărbat 2005 – I. A. Bărbat, *Materiale preistorice descoperite pe teritoriul localității Lunca Târnavei (jud. Alba) (I)*, în *BCȘS*, 11, 2005, p. 13-30.
- Bărbat 2009 – I. A. Bărbat, *Noi puncte de vedere asupra unui lot de monede antice*, în *CȘ*, VIII, 2009, p. 46-48.
- Blăjan 1989 – M. Blăjan, *Contribuții la repertoriul arheologic al așezărilor rurale antice (secolele II-III e.n.) din Dacia romană*, în *Apulum*, XXVI, 1989, p. 283-333.
- Bojović 1983 – D. Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, Beograd, 1983.
- Chirilă, Blăjan 1988 – E. Chirilă, M. Blăjan, *Descoperiri monetare antice în Transilvania (XV)*, în *ActaMP*, XII, 1988, p. 191-193.
- Cociș 2004 – S. Cociș, *Fibulele din Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2004.
- Horșia et al. 2006 – I. Horșia, V. Burja, V. Comșa, M. Oprea, *Lunca Târnavei (Spini), studiu monografic*, Blaj, 2006.
- Genčeva 2004 – E. Genčeva, *Les fibules romaines de Bulgarie, de la fin du Ier s. av. J.-C. à la fin du VIe s. ap. J.-C.*, Sofia, 2004.
- Gudea 2008 – N. Gudea, *Așezări rurale în Dacia romană (106-275 p. Chr.). Schiță pentru o istorie a agriculturii și satului daco-roman*, Oradea, 2008.
- Mitrofan, Cociș 1995 – I. Mitrofan, S. Cociș, *Fibulele romane de la Micăsasa*, în *ActaMN*, 32, I, 1995, p. 431-449.
- Moga, Ciugudean 1995 – V. Moga, H. Ciugudean, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, BiblMA, II, Alba Iulia, 1995.
- Popa 2002 – D. Popa, *Villae, vici, pagi, așezările rurale din Dacia romană intracarpatică*, Sibiu, 2002.
- Petković 2010 – S. Petković, *Rimske fibule u Srbiji od I do V veka n.e.*, Beograd, 2010.
- Redžić 2007 – S. Redžić, *Nalazi rimskih fibula na nekropolama Viminacijuma*, Beograd, 2007.
- Stoicovici, Blăjan 1979 – E. Stoicovici, M. Blăjan, *Studiul metalografic al unor monede antice și medievale descoperite în Podișul Transilvaniei*, în *Marisia*, IX, 1979, p. 107-121.

Pl. I. Lunca Târnavei. 1. Amplasarea localităţii pe o hartă a zonei (prelucrare după Google maps) (Accesat: 11.09.2016); 2. Identificarea punctelor Şipot şi La Borcioaie (prelucrare după Google earth) (Accesat: 11.09.2016); 3. Fotografie din situl La Borcioaie (Foto. I. A. Bărbat)

Pl. II. Fibule descoperite la Lunca Târnavei (Foto: O. Tutilă; Desen: A. Mihăilean)

Roman Brooches from Târnavă Mică Valley

Abstract

The artefacts analyzed in the present note were discovered by chance on the territory of Lunca Târnavăi village, Şona commune, Alba County (**Pl. I/1-3**). The six Roman bronze brooches belong to the strongly profiled type (Cociş 8) (**Pl. II/1-5**) and the knee type (Cociş 19) (**Pl. II/6**). These kinds of brooches were common and popular in the Roman Dacia milieu, being dated in the 2nd century.

List of Illustrations

Pl. I. Lunca Târnavăi. 1. The position of the locality on a regional map (processed after Google maps) (Accessed: 11.09.2016); 2. The identification of the points *Şipot* and *La Borcioaie* (processed after Google earth) (Accessed: 11.09.2016); 3. Photo from the site *La Borcioaie* (Photo: I. A. Bărbat)

Pl. II. Brooches discovered at Lunca Târnavăi (Photo: O. Tutilă; Drawing: A. Mihăilean)